

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертаційну роботу Мулярчука Андрія
Олександровича «Родючість сірого лісового ґрунту та продуктивність
пшениці озимої за застосування традиційних і новітніх видів добрив»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю
201 Агрономія, галузі знань 20 Аграрні науки та продовольство**

Актуальність теми досліджень. На сучасному етапі розвитку аграрного сектору України перспективним напрямом у збереженні енергоресурсів та відновлення родючості ґрунтів є розвиток технологій ефективного застосування, як традиційних, так і нових видів добрив та їх адаптації до існуючих систем удобрення для отримання сталих врожаїв сільськогосподарських культур. Науково-обґрунтоване використання добрив є неодмінною умовою посилення стійкості агроєкосистем до кліматичних змін, управління ґрунтовими процесами, а в перспективі, може бути одним із важливих чинників адаптивної практики їх впливу на зміну родючості ґрунту та продуктивність пшениці озимої і нині є недостатньо вивченими.

Підвищення продуктивності пшениці озимої за умови відновлення родючості ґрунту є пріоритетними напрямками у сучасному землеробстві. За високої ціни на традиційні удобрювальні продукти осучаснення системи удобрення новими їх формами, проведення позакореневих підживлень є ефективним способом підвищення її біологічної продуктивності. В умовах Правобережного Лісостепу питання інтегрованого удобрення пшениці озимої вивчені недостатньо. Водночас це є одним з важливих резервів підвищення ефективності удобрювальних продуктів і відновлення родючості ґрунту. Такі дослідження в умовах достатнього зволоження Правобережного Лісостепу не проводились.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження за обраною темою дисертаційної роботи проводилися відповідно до тематичного плану відділу агрохімії ННЦ «ІЗ НААН», яку виконували впродовж 2020–2024 рр. згідно ПНД 02 «Новітні системи землеробства і землекористування» за завданням ПНД 2 Системи землеробства за оптимізації землекористування в агроландшафтах «02.02.04.01.Ф Розробити теоретичні засади еколого-збалансованих систем удобрення за оптимізації мінерального живлення рослин в польових сівозмінах зони Лісостепу». № держресстрації (ДР) 0121U09729 *Фундаментальні дослідження* та ПНД 2 Системи землеробства за оптимізації землекористування в агроландшафтах «Розробити науково-теоретичні основи

біологізованих систем удобрення для виробництва органічної сільськогосподарської продукції в умовах зміни клімату» 02.04.01.01.Ф № держресстрації (ДР) 0121U109728.

Мета досліджень полягала в пошуку поглиблення теоретичних знань особливостей удобрення пшениці озимої і вдосконаленні способів оптимізація мінерального живлення за різних систем удобрення та застосування новітніх засобів неорганічного і біологічного походження, що забезпечить відновлення родючості сірого лісового ґрунту для формування стабільної продуктивності.

Завдання досліджень. Для досягнення поставленої мети передбачено вирішити наступні завдання:

- встановити залежності між зміною фізико-хімічних показників і трансформацією органічної речовини ґрунту;
- визначити поживний режим ґрунту за різних систем удобрення;
- виявити особливості зміни агрофізичних показників ґрунту за застосування за різних систем удобрення;
- встановити зміну показників біологічної і мікробіологічної активності ґрунту за різної насиченості органічними і мінеральними добривами;
- визначити агрономічну ефективність застосування нового покоління орґано-мінеральних біоактивних добрив порівняно із традиційними за інтенсивного та органічного землеробства;
- встановити ефективність позакореневого підживлення пшениці озимої водорозчинними макро- та хелатними формами мікроелементів і гуматних добрив;
- оцінити з економічного та енергетичного поглядів ефективність вирощування пшениці озимої за різних систем удобрення.

Наукова новизна роботи. Дослідження мають науково-теоретичне та практичне значення. *Вперше* для умов Правобережного Лісостепу наведено порівняльну характеристику застосування традиційних і новітніх видів добрив за різних систем удобрення (екстенсивної, інтенсивної, відновлюваної та органічної) і визначено їх вплив на відновлення родючості сірого лісового ґрунту й формування продуктивності пшениці озимої. Визначено перспективність включення в системи удобрення нового покоління орґано-мінеральних біоактивних добрив: ОМБД – 4-4-4 і ОМБД – орґанік та доведено агрохімічну, біологічну, економічну і енергетичну ефективність їх внесення під пшеницю озиму.

Удосконалено практичні аспекти застосування орґано-мінеральних біоактивних добрив різних марок у поєднанні з позакореневим підживленням

пшениці озимої водними розчинами макро- та хелатними формами мікроелементів, а також гуматним добривом.

Набули подальшого розвитку теоретичні положення, щодо відновлення родючості сірого лісового ґрунту та підвищення продуктивності пшениці озимої за внесення традиційних і новітніх видів добрив за різних систем удобрення в поєднанні зі складовими біологізаціями.

Практичне значення роботи полягає у розробленні для умов Лівобережного Лісостепу пропозицій щодо впровадження біологізованих систем удобрення пшениці озимої для отримання врожайності 5,8 т/га із приростом до господарського контролю 1,4 т/га, які передбачають внесення мінерального добрива в дозі N_{30} на тлі нетоварної продукції попередника та її обробкою біодеструктором «Екостерн» (1 л/га) і позакореневим підживленням рослин гуматом калію (2 л/га) у фази виходу в трубку та початку колосіння. Вони впроваджені в ДНДГ «Панфільська дослідна станція» с. Панфили, Бориспільського району, Київської області на площі 110 га.

Для Правобережного Лісостепу впроваджена розробка з визначення ефективності застосування органо-мінеральних біоактивних добрив, виготовлених на основі гною ВРХ і твердої фракції відходів свинокомплексу, під пшеницю озиму. За внесення 2 т/га ОМБД марки 4–4–4 та позакореневого підживлення макро- та хелатними формами мікроелементів у фази початок колосіння і виходу в трубку отримано врожайність пшениці озимої 6,4 т/га із приростом 0,9 т/га порівняно із традиційною технологією (внесенням рідкої фракції стоків свиней у дозі 100 т/га). Розроблені пропозиції виробництву впроваджено в ТОВ АПК «Насташка» Білоцерківського району, Київської області на площі 90 га.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень. Викладені в дисертаційній роботі матеріали не викликають сумніву, тому є достовірними. Їх отримано на підставі аналізу значної кількості зразків ґрунту та рослин, відібраних у тривалому польовому досліді, а також значного масиву камеральних досліджень. Під час їх виконання використано сучасні методи досліджень, які застосовуються в агрохімії, ґрунтознавстві та рослинництві. Фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації у тексті дисертації і наукових публікаціях здобувача не виявлено. Результати досліджень обґрунтовано, систематизовано, математично опрацьовано з використанням комп'ютерних технологій, що дало змогу зробити обґрунтовані висновки і пропозиції виробництву.

Основні положення дисертації висвітлено в 11 наукових працях, зокрема: 4 наукові статті у фахових виданнях України, 5 – у матеріалах

науково-практичних конференцій і 2 – у науково-практичних рекомендаціях. У публікаціях стисло викладено основні результати наукових досліджень і всі вони відображені в розділах дисертації.

Дисертацію написано чіткою лаконічною літературною українською мовою з використанням прийнятих рослинницьких, агрохімічних і фізіологічних термінів. Усі розділи дисертації є повними, закінченими, з обґрунтованими висновками, які витікають із результатів проведених досліджень.

Висновки, якими завершується дисертація, мають відповідне обґрунтування та практичне значення й витікають зі змісту дисертаційної роботи.

Зауваження до змісту дисертації та її оформлення. Поряд з позитивною характеристикою дисертації Андрія Олександровича Мулярчука, як й інші творчі наукові праці, вона має певні недоліки, які можуть бути підґрунтям для наукової дискусії і вдосконалення:

– Розділ 1 (огляд літератури) має багато підрозділів, але в них детально не розглянуто питання формування продуктивності пшениці озимої залежно від удобрення.

– На с. 28 автор пише «На думку В. В. Медведєва ...», а посилання на джерела літератури за № 82 і 143, де він є співавтором.

– У монографії «Наукові основи агропромислового виробництва ...» (за №50у переліку використаних джерел) Е. Г. Дегодіок є співавтором, а не автором.

– Удобрювальний продукт з високим вмістом мікроелементів некоректно називати хелатним.

– У підрозділі 2.3 Методика проведення досліджень потрібно було вказати географічні координати польових дослідів, а також вказати рік закладання дослідів, назву ґрунту за міжнародною класифікацією (ФАО/WRB, 2022), ДСТУ за якими відбирали зразки ґрунту для аналізування, навести системи удобрення всіх культур сівозміни.

– У методиці проведення досліджень немає посилань на джерела літератури за якими визначали продуктивність сівозміни, економічну та енергетичну ефективність агротехнологій.

– Автор не пояснює, чому на кінець вегетації пшениці озимої на удобрених ділянках були більші запаси вологи у ґрунті, тоді як був сформований вищий урожай.

– У розрахунках ЄКО допущені помилки. За даними літературних джерел це відносно стабільний показник, що визначається складом ЄКО і

грунтової маси у цілому, а також особливостями біохімічних циклів речовин у певних ґрунтово-екологічних умовах.

– Це стаціонарний дослід, але з яких міркувань доза напівперепрілого гною ВРХ була встановлена 60 т/га? За даними ННЦ «ІА імені О. Н. Соколовського» з екологічного погляду вона повинна бути значно нижчою.

– У дисертаційній роботі здобувач не вказує яка система обробітку ґрунту була в сівозміні. Від неї істотно залежать властивості й поживний режим ґрунту.

– Суму нітратів та амонію прийнято називати азотом мінеральних сполук, а не загальним, як вказано в табл. 5.1.

– Поряд з енергетичною та економічною ефективністю технології вирощування пшениці озимої, слід було б виокремити ці показники стосовно складових систем удобрення, що вивчалися в досліді.

– Пшениця озима в досліді вирощувалася після гороху, тому виникає запитання доцільності застосування біодеструктора на тлі внесення азотних добрив у дозі 30 кг/га д. р.

– Фази росту й розвитку пшениці озимої потрібно було вказувати за міжнародною шкалою ВВСН.

– У дисертаційній роботі зустрічаються невдалі вирази: шляхом обмеження (обмеженням), елементи структури урожаю (складові структури), карбонатний лесовидний суглинок (лес завжди карбонатний), рухомий фосфор і калій (рухомі сполуки фосфору й калію), видуговування (вилуження), додавання (добавляння), найоптимальніші (оптимальні), марганець (манган), урожай, т/га (урожайність), тощо.

Вказані запитання та зауваження ніяким чином не впливають на обґрунтованість і зміст положень, які здобувачка виносить на захист, а тим більше на зроблені ним висновки за результатами проведених досліджень.

У дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення і розв'язання наукового завдання, щодо удосконалення систем удобрення пшениці озимої в умовах достатнього зволоження Правобережного Лісостепу України за застосування нового покоління органо-мінеральних біоактивних добрив, як для інтенсивного, так і для органічного землеробства, залишення соломи гороху та обробкою її біодеструктором і позакореневим підживленням, рослин пшениці озимої, водними розчинами макро- і схелатизованими формами мікроелементів та гуматними добривами.

Оцінюючи в цілому дослідження Андрія Олександровича Мулярчука, можна стверджувати, що за актуальністю, практичною спрямованістю, змістом і характером проведеної роботи, логічністю поставлених запитань,

методичним рівнем виконання та вирішення завдання, зробленими висновками і пропозиціями виробництву дисертаційна робота є завершеною науковою працею, в якій отримано нові обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують питання відновлення родючості сірого лісового ґрунту та удосконалення системи удобрення пшениці озимої в умовах Правобережного Лісостепу.

Науковий рівень дисертаційної роботи і наукових публікацій (включно із дотриманням академічної доброчесності), дозволяє встановити, що набутий здобувачкою рівень теоретичних знань, умінь, навичок і компетентностей відповідають вимогам третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальністю 201 Агронімія. Вважаю, що вона є самостійною і завершеною науковою працею, яка повністю відповідає Постанові Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 щодо здобуття наукового ступеня доктора філософії і вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом МОН України від 12.01.2017 № 40, а її автор – Андрій Олександрович Мулярчук заслуговує присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 201 Агронімія, галузь знань 20 Аграрні науки та продовольство.

Офіційний опонент – професор кафедри
агрохімії і ґрунтознавства

Уманського національного університету
садівництва,

доктор сільськогосподарських наук,
професор

Григорій ГОСПОДАРЕНКО

